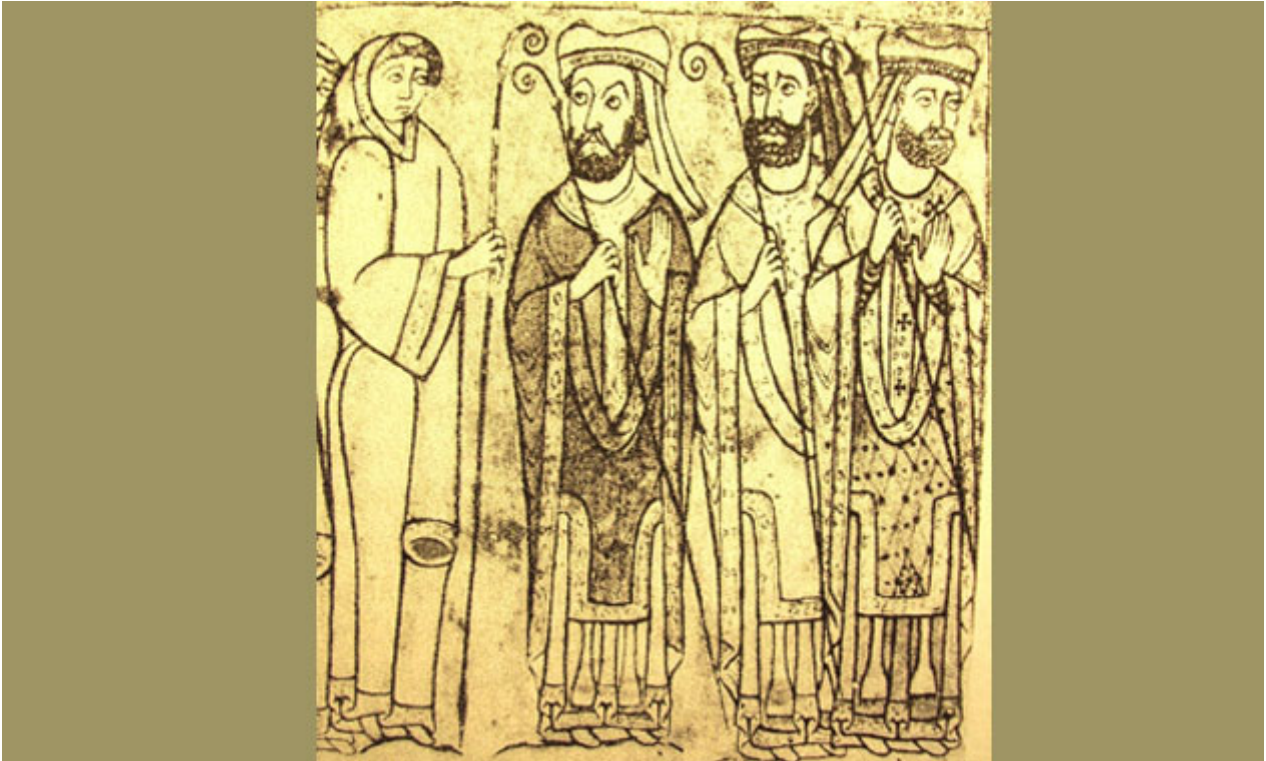


Από τη Stole στα επιτραχήλια

[Πολιτισμός / Διαχείριση μελέτη και συντήρηση πολιτισμικής κληρονομιάς](#)

[Χρήστος Καρύδης, Επίκουρος Καθηγητής](#)



Στα σκευοφυλάκια του Αγίου Όρους φυλάσσονται χιλιάδες αντικείμενα της εκκλησιαστικής λειτουργικής και καθημερινής ζωής, που μαρτυρούν την επιβίωση της προχριστιανικής, βυζαντινής, μεταβυζαντινής και νεότερης παράδοσης στο Περιβόλι της Παναγίας. Το παρόν άρθρο παρουσιάζει μία αδημοσίευτη μέχρι σήμερα μικρή ομάδα Ορθόδοξων διακοσμητικών και ιερατικών υφασμάτων αντικειμένων, τα οποία κοσμήθηκαν με τμήματα από Δυτικά λειτουργικά ενδύματα, και φυλάσσονται σε αθωνικές Μονές.

Στα σκευοφυλάκια της Μονής Ιβήρων, Βατοπαιδίου και Παντοκράτορος φυλάσσεται μεγάλος αριθμός υφασμάτων διαφόρων κατηγοριών. Κατά την διάρκεια της ηλεκτρονικής καταγραφής του σκευοφυλακίου της Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου από τον γράφοντα σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και την επίσκεψη στις άλλες Μονές, βρέθηκε μία, μικρή σε αριθμό, ομάδα διακοσμητικών και ιερατικών υφασμάτων στα οποία χρησιμοποιήθηκαν για διακοσμητικούς λόγους τμήματα από λειτουργικά ενδύματα, της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας σε σκευοφυλάκια της αθωνικής

πολιτείας. Η ομάδα αυτή περιλαμβάνει τμήματα υφασμάτων που προέρχονται από το γνωστό δυτικό λειτουργικό ένδυμα *stole* (εικ.1) επιρραμένα μεταγενέστερα σε ορθόδοξα επιτραχήλια και ποδέες (εικ.2,3,4).



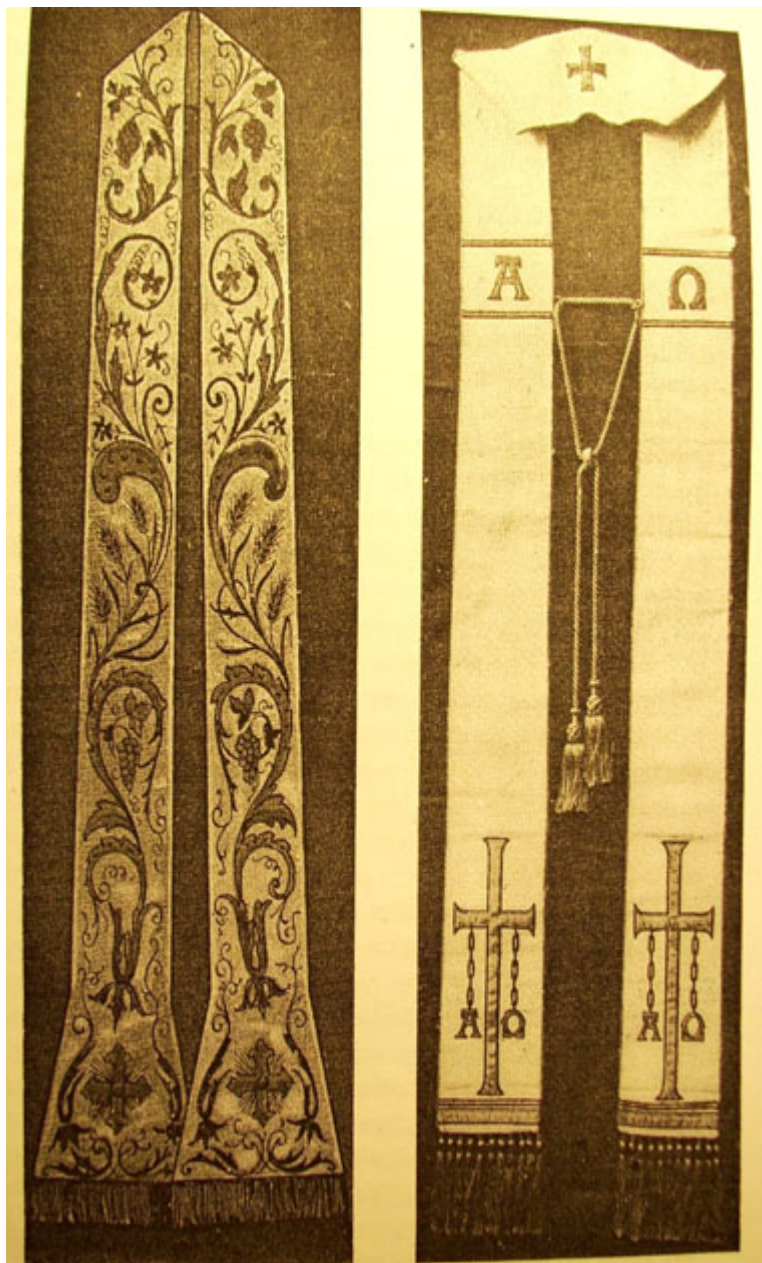
Εικόνα 1. Επιτραχήλιο 19-20ου αιώνας που φέρει απολήξεις *stole* σε όλη την επιφάνεια του κάμπου. (Μονή Βατοπαιδίου).

Ιστορική αναδρομή της *stole*

Το λειτουργικό ένδυμα πρωτοεμφανίστηκε τον 6^ο αιώνα ύστερα από την απόφαση της Δ΄ Συνόδου στο Τολέδο το 633 (Mayo, 1984:19-20 και Dix, 1945: 400-403). Η *stole*, όπως σημειώνει ο Roulin (1931:132-133), προέρχεται από το διακονικό οράριο, στο οποίο αναφέρεται για πρώτη φορά ο Αγ. Ισίδωρος ο Πηλουσιώτης (Επ. Ι: 136). Τα λειτουργικά αυτά ενδύματα, χρησιμοποιήθηκαν από τους Ρωμαίους ως ένδειξη εξουσίας και κοινωνικής τάξης (Rocknee, 1960: 21-24). Για τον ίδιο λόγο χρησιμοποιήθηκαν μετέπειτα και από τον κλήρο. Μετά την 2^η Σύνοδο της Bracara το 572, αποφασίστηκε να μην τελείται κανένα μυστήριο από τον ιερέα ή τον επίσκοπο χωρίς να φορεί τα συγκεκριμένα λειτουργικά ενδύματα (εικ. 5). Η *stole* είναι σημαντικό ιερατικό ένδυμα για τον καθολικό ιερέα, αντίστοιχο ένδυμα στην Ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία είναι το επιτραχήλιο, χωρίς το οποίο ο ιερέας ή ο επίσκοπος δεν μπορεί να τελήσει κανένα μυστήριο.



Εικόνα 2. Λεπτομέρεια από τμήμα ιερατικής *stole* (Μονή Βατοπαιδίου)

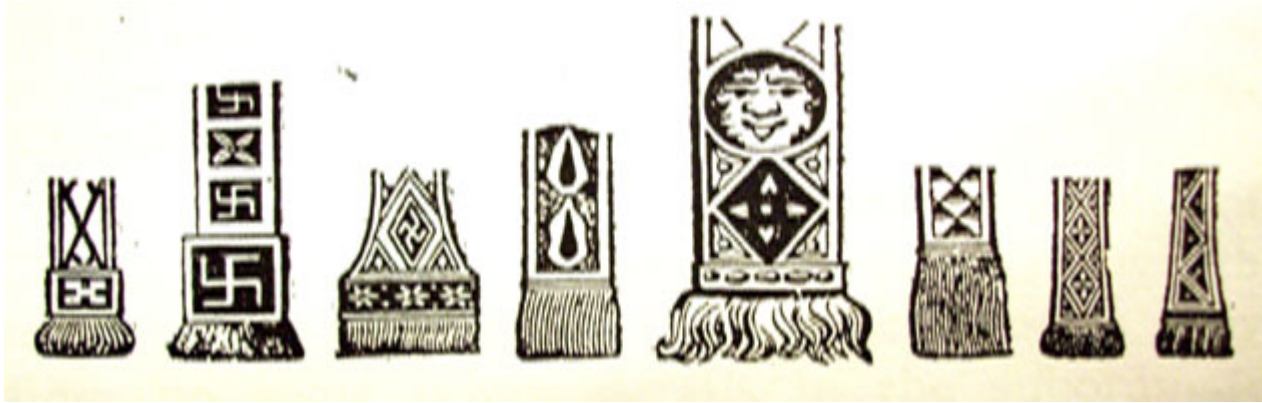


Εικόνα 3. Μεταξωτές stole με κεντητά διακοσμητικά (Roulin, 1931:137).

Τεχνικά χαρακτηριστικά της stole

Το μέγεθος των απολήξεων και το ύψος της stole, καθώς και τα διακοσμητικά κεντήματα που φέρει διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα. Στην stole μπορούν να υφανθούν ή να κεντηθούν μόνο οι απολήξεις της, κομμάτια των οποίων θα παρουσιάσουμε σε αυτή τη σύντομη μελέτη, και ο σταυρός που βρίσκεται στο επάνω και κεντρικό σημείο όπου ακριβώς βρίσκεται αντίστοιχα και ο σταυρός στο ορθόδοξο επιτραχήλιο. Παλαιότερα, όπως αναφέρει ο Macalister (1896:75) οι απολήξεις της stole συνηθίζονταν να διακοσμούνται με μικρούς κωδωνίσκους, λεπτομέρεια που δεν βρίσκουμε στα επιρραμένα δυτικά υφασμάτινα μέρη των ορθόδοξων λειτουργικών ενδυμάτων. Το μήκος της stole δεν ξεπερνάει συνήθως

τα 2.54εκ (Dean, 1958:226) λόγω του ότι οι απολήξεις της πρέπει να είναι εμφανείς όταν ο λειτουργός φορεί πάνω από την *stole* το *chasuble*. Σήμερα οι *stole* της Δυτικής Εκκλησίας διακοσμούνται είτε απλά με ένα ή τρεις σταυρούς είτε με πιο σύγχρονες απεικονίσεις της Σταύρωσης του Ιησού, την Παναγία στο ένα άκρο και τον Σταυρό στο άλλο, την Ανάσταση του Κυρίου κ.α.



Εικόνα 4. Τύποι απολήξεων stole (Macalister, 1896:73).

Προέλευση

Το ερώτημα της προέλευσης αυτών των αντικειμένων θα μπορούσε να θεωρηθεί καινοφανές ή και προκλητικό, αν και σε κάθε γωνιά του κόσμου η χριστιανική θρησκεία παρουσιάστηκε εναρμονισμένη με τις εξελίξεις του λειτουργικού χαρακτήρος. Η απόκτηση των λειτουργικών ενδυμάτων ή διακοσμητικών υφασμάτων σε όλες τις κυρίαρχες μονές του Αγίου Όρους προέρχεται ως επί το πλείστον είτε από δωρεές κληρικών και λαϊκών, είτε από τις λεγόμενες ζητίες, είτε από αγορές από την ίδια τη μονή για την κάλυψη των λειτουργικών αναγκών, είτε, τέλος, από μετόχια και σκήτες εξαρτώμενα από την κυρίαρχη μονή.

Στοιχεία σχετικά με το πώς αποκτήθηκε η συγκεκριμένη ομάδα υφασμάτων στις μονές δεν υπάρχουν στις καταγραφές των σκευοφυλακίων, στο παρόν στάδιο της έρευνάς μας θα μπορούσαμε να κάνουμε μόνο εικασίες. Ενδέχεται η ομάδα αυτή να προέρχεται από τις γνωστές ζητίες που έκαναν ομάδες μοναχών σε όλον τον κόσμο. Η εκδοχή επίσημων επισκέψεων δυτικών ιερέων ή επισκόπων στο Άγιον Όρος δεν είναι πιθανή λόγω του αυστηρού ήθους που επικρατούσε στην αθωνική πολιτεία και το οποίο απαγόρευε την πρόσβαση σε μη οθόδοξους επισκέπτες. Συνεπώς, δεν μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε εάν προέρχονται από αναμνηστικά δώρα που προσφέρονταν στους πατέρες ή από άλλου είδους συναλλαγές.



Εικόνα 5. Απεικόνιση τριών επισκόπων χρονολογούμενη στο 1140-60. Η stole φοριέται εσωτερικά όπως φαίνεται από τις απολήξεις που διακρίνονται στο κάτω μέρος (Mayo, 1984:35).

Μια βεβαιωμένη ιστορική πληροφορία είναι ότι μετά την Β΄ Βατικανική Σύνοδο η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία απλούστευσε, όσο μπορούσε, την εμφάνιση των λειτουργικών ενδυμάτων της, με αποτέλεσμα σήμερα η Καθολική Εκκλησία να χρησιμοποιεί λιτά λειτουργικά ενδύματα με περιορισμένη χρωματική τονικότητα. Τα πολυτελή ενδύματα που κάποτε χρησιμοποιούσαν οι ιερείς και επίσκοποι πουλήθηκαν σε πολύ χαμηλή τιμή ή δωρήθηκαν.

Τα συγκεκριμένα τεμάχια της stole που βρέθηκαν στη Μονή Βατοπαιδίου, χρονολογούνται στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα. Είναι μεταξωτά κυρίως υφάσματα, κεντημένα με μεταλλικά νήματα. Οι τεχνίτες χρησιμοποιούν τις

γνωστές βυζαντινές βελονιές, όπως την ορθή και πλάγια ρίζα, τοποθετώντας χαρτόνι ως υποστήριξη. Πούλιες, ίσια και σπαστά τιρ-τιρ ανάμεσα στον ανθικό διάκοσμο τοποθετούνται για να καλύψουν το κενό του κάμπου. Μέχρι σήμερα δεν βρέθηκαν κεντήματα με χριστιανικά σύμβολα ούτε και επιγραφές δωρητών ή κάποιου τεχνίτη πάνω σε αυτά.



Εικόνα 6. Ποδέα με επιρραμμένα τμήματα υφασμάτων προερχόμενα από ιερατική stole (Μονή Βατοπαιδίου).

Τα τμήματα της stole τα βρίσκουμε ραμμένα κυρίως πάνω σε ποδέες (εικ. 6), αέρες και επιτραχήλια πιθανόν διότι οι μοναχοί πίστευαν ότι αισθητικά ταιριάζουν περισσότερο σε αυτά τα διακοσμητικά και λειτουργικά υφάσματα. Εύλογο είναι να μην βρεθούν τμήματα της stole προσαρμοσμένα πάνω σε λειτουργικά υφάσματα, όπως οι επιτάφιοι, ή τα δισκοποτυροκαλύμματα, τα οποία έχουν ιδιαίτερη

λειτουργική σημασία μέσα στην Θεία Ευχαριστία, αλλά και λόγω του συγκεκριμένου σχήματος τους.

Μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει καμία αναφορά σε καταγραφή αντικειμένων από τις μονές όπου να περιγράφονται τέτοιου τύπου υφάσματα. Αυτό βέβαια συμβαίνει επειδή μπορεί να μην είχαν αναγνωριστεί ως προς το είδος και την προέλευσή τους από τους σκευοφύλακες και να είχαν απλά καταγραφεί ως 'πανιά βουλομ(έν)α ή πανιά μεταξωτά κομμάτ(ια)' τα οποία βρίσκουμε σε παλαιότερες ανάλογες καταγραφές σε ορισμένα καθιδρύματα[1].

Αξίζει επίσης να επισημανθεί ότι τμήματα από ορθόδοξα λειτουργικά ενδύματα, όπως φελόνια, σάκκοι, επιμανίκια, πόλοι κ.ά., τα βρίσκουμε να διακοσμούν αντίστοιχα σε δυτικά ενδύματα στο εξωτερικό.

Με την συνέχιση της συστηματικής έρευνας και καταγραφής των αντικειμένων που φυλάσσονται σε σκευοφυλάκια και άλλων αθωνικών μονών, καθώς και με την πιθανή εύρεση σχετικών εγγράφων και ιστορικών μαρτυριών, ελπίζουμε να κατορθώσουμε στο μέλλον να δώσουμε απαντήσεις με μεγαλύτερη ακρίβεια και βεβαιότητα στα ερωτήματα που προέκυψαν από την εργασία αυτή.

Ευχαριστίες οφείλονται στο μοναχό Ιωσήφ, σκευοφύλακα της Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου, για τις πολύτιμες πληροφορίες του.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- DEAN, B., *Ecclesiastical Embroidery*, Batford, London 1958.
- DIX, G., *The Shape of the Liturgy*, Dacre Press, Westminster 1945.
- KUNG, H. *The Council, Reform and Reunion*, New York, Sheed and Ward 1962.
- ΚΟΥΡΚΟΥΛΑΣ, Κ. *Τα Ιερατικά άμφια και ο Συμβολισμός Αυτών εν τη Ορθόδοξω Ελληνική Εκκλησία*, Αθήνα 1991.
- LEGG, J.W., *Church Ornaments and their Civil Antecedents*, University Press, Cambridge 1917.
- MACALISTER, R.A.S., *Ecclesiastical Vestments: Their Development and History*, Elliot Stock, London 1896.
- MAYO, J., *A History of Ecclesiastical Dress*, Batsford, London 1984.
- NORRIS, H., *Church Vestments. Their Origin & Development*, J.M Dent & Sons, London 1949.
- PASSMORE, T.H., *The Sacred Vestments*, Sampson Low & Marston, London 1899.
- POCKNEE, C., *Liturgical Vesture. Its Origins and Development*. Mowbray & Co, London 1960.

- ROPS, H. *The Second Vatican Council*, London, George G Harrap 1962.
- ROULIN, D., *Vestments and Vesture. A Manual of Liturgical Art*, Sands & Co, London 1931.

[1] Έγγραφο καταγραφής των ιερών αντικειμένων της Μονής Βατοπαιδίου με ημερομηνία 27 Μαΐου, ινδικτιών 9, έτος 7104 (1596) και αριθ. Εισαγωγής Ω 56.

<http://bit.ly/1fcr9WO>